

Křesťané v srdci Evropy

Před jakými výzvami stojí dnes křesťané ve střední Evropě? Mají křesťanské církve dost vitality, přesvědčivosti a léčivé síly, aby byly schopny pomáhat čelit tomu, co dnes Evropu ohrožuje, to znamená zejména nebezpečné vlně populismu? Neplatí o církvích spíše přísloví: *Medice, cura teipsum* - lékaři, uzdrav se napřed ty sám?

Jaká je situace křesťanství v dnešní Evropě? Každý, kdo se chystá odpovědět na tuto otázku, musí být vědom toho, že se dívá z určité perspektivy a že jeho perspektiva je nutně limitovaná. Žijeme v době radikální plurality a mají-li mít naše výpovědi určitou hodnotu, musíme je stále korigovat a obohacovat v dialogu, který nám umožňuje do určité míry participovat na zkušenostech těch druhých.

Kdybych měl odpovědět pouze na základě své bezprostřední osobní zkušenosti, mohl bych vydat svědectví plné naděje. Kdo navštíví pražskou akademickou farnost, vidí uprostřed země, která je považována za nejvíce ateistickou v Evropě, ne-li na světě, každou neděli večer velký kostel plný mladých lidí. Během těchto let v akademické farnosti přijalo iniciační svátosti církve přes 2000 mladých lidí, převážně univerzitních studentů a zrodila se tu řada kněžských a řeholních povolání. Ano, mohu vydat svědectví, že něco takového je možné i v této době a v takové zemi, jako je Česká republika. Smím tedy říct: „Yes, we can“ – s pomocí Boží! S pomocí Boží je to možné!

Je to možné tam, kde chápeme evangelizaci nikoliv jako indoktrinaci, nýbrž jako inkulturaci. Je to možné tam, kde nevedeme kulturní války s okolním světem, nýbrž se snažíme porozumět kultuře naší doby a otázkám, které si lidé kolem nás kladou. Je to možné tam, kde si nenárokujeme roli majitelů pravdy. Přiznáváme, že nemáme monopol na správné odpovědi. Je to možné tam, kde představujeme víru jako cestu hledání, nikoliv jako ideologii. Je to možné tam, kde jsme ochotni doprovázet lidi, zejména mladé lidi, na jejich cestě a být hledajícími pro hledající, tázajícími pro tázající. „Tázání je zbožnost myšlení“, napsal Martin Heidegger.

Je to možné tam, kde máme odvahu odmítnout a zklamat touhu po jednoduchých odpovědích na složité otázky, touhu po černobílém obrazu světa a neatřesitelných, neochvějných jistotách. Když jsem hledal název pro svou první knihu, našel jsem verš českého básníka „Co se nechvěje, není pevné“. Je to možné tam, kde nenabízíme jistoty, nýbrž odvahu vstoupit do oblaku tajemství a žít s otevřenými otázkami a s paradoxy života.

V době relativismu, „post-pravdy“ a fake-news lidé pochopitelně touží po pravdě a jistotě. Ale nezapomeňme, že Ježíš na Pilátovu otázku „Co je pravda“ mlčel, nedal žádnou definici ani jednoduchou odpověď.

On sám byl tou odpovědí – jeho osoba, jeho životní příběh a podivné, mnohdy šokující příběhy, které vyprávěl. Ježíš ukázal, že pravda může být pravdou jen tehdy, když je zároveň cestou a životem. Je třeba *vydat svědectví pravdě* – skutečná, živá pravda, je vždy zároveň cesta a život. Pravdu nemůžeme odloučit od dynamiky lidské existence a uzavřít do systému vět a přesvědčení (beliefs). Pravda, která přestává být cestou a vzdaluje se životu, není skutečná pravda. V takovém případě dáváme kámen místo chleba, cukr místo soli, opium lidu místo účinného léku.

Nenechme se fascinovat úspěchem fundamentalistických sekt, které nabízejí rychlou, jednoduchou a levnou cestu náboženství bez kříže kritického myšlení, které vyzývají ke „kulturním válkám“ místo trpělivého dialogu kultur.

Některá „nová náboženská hnutí“ pochopila výzvu Jana Pavla II. k nové evangelizaci Evropy jako podnět k „náboženské mobilizaci“, napodobující evangelikální a pentekostální styl náboženství. Je však třeba rozlišovat mezi emocionalitou a spiritualitou. Ne všechny emocionální bouře přinášejí plameny Ducha svatého.

O „nové evangelizaci“ se konal bezpočet konferencí po celé Evropě. Na toto téma bylo řečeno mnoho slov. Mám-li být upřímný, musím se však přiznat, že *žádné výrazné plody „nové evangelizace“ v Evropě nevidím*. Výzva k „nové evangelizaci Evropy“ zní dokonce směšně a pokrytecky, pokud ji nepředchází a nedoprovází upřímná snaha o léčení církve samotné.

Současná situace církve v Evropě je velmi vážná.

Polarizace uvnitř církve připomíná stav před reformací, před velkým schismatem západního křesťanství. Úpadek církevních institucí zas připomíná stav po Velké francouzské revoluci. Kostely, kláštery a kněžské semináře se vyprazdňují, církevní budovy se zavírají a prodávají k jiným účelům.

Tentokrát však tento stav není důsledkem vnějšího tlaku nepřátel, jako byl teror za vlády jakobínů nebo komunistů. Celá Evropa prošla různými typy sekularizace. Zdá se, že důsledky „hard secularization“ během komunistické vlády, která v řadě zemí (zejména v Československu a Východním Německu) vytlačila náboženství z veřejné sféry i výsledek „soft secularization“ ve společnosti blahobytu na Západě (a také v postkomunistických zemích po pádu komunismu) jsou podobné.

Avšak svádět všechny problémy dnešní církve na proces sekularizace a především *chápat sekularizaci jako „vnějšího nepřítele“* je chybné. Pokud někteří představitelé církve hledají vnějšího viníka - mluví o „ničivém tsunami sekularismu“ apod. – předkládají falešnou diagnózu. Nechápu, jak křesťanství a sekularizace spolu hluboce souvisejí, že sekularizace je „nechtěným dítětem“ křesťanství a že může představovat nejen nebezpečnou krizi, nýbrž i katarzi, krizi jako příležitost k očistě a prohloubení víry.

Příčiny dnešní krize leží v církvi samé. V posledních letech vycházejí najevo dlouho ukrývané temné skutečnosti, jako je sexuální zneužívání dětí a mladistvých, nepřiznané děti kněží či lobby homosexuálů i v nejvyšších patrech hierarchické stavby církve. Je zcela pochopitelné, že dochází nejen k dalšímu poklesu důvěry v církve v sekulárních společnostech, ale i ke krizi důvěry uvnitř církve samotné. Tyto alarmující jevy jsou však jen symptomy současné krize. Papež František mluví o nutnosti objevit skutečné kořeny a odstranit struktury, které tyto jevy umožnily.

Papež František označuje za hlavní příčinu sexuálního zneužívání dětí a mladistvých a vykořisťování žen ze strany kněží *zneužívání moci a autority*, zneužívání důvěry. Toto zneužívání moci nazývá klerikalismus. Podává stejnou diagnózu, kterou nalézáme v Ježíšově kritice farizejů. Ježíš ukázal, že ti, kdo chápou náboženství jako systém příkazů a zákazů, rituálů a zděděných tradic, činí z náboženství břemeno, které bez milosrdenství nakládají na druhé a sami se staví do role soudců a kontrolorů. Takové náboženství vede k vnějškovosti a k pokrytectví, k dvojímu životu: farizejové se navenek druhým i sami sobě jeví jako čistí, jsou však jako obílené hroby – uvnitř plní hniloby a nečistoty. Ježíš vyzývá své

učedníky, aby si dali pozor, aby se mezi nimi nevytvořila kasta nadřazených – kdo chce být mezi vámi první, ať je jako poslední a služebník všech.

Pokoušení promítat si do představených v církvi „super-ego“, nazývat je otci (dokonce „svatými otci“), učiteli, dobrodinci a vůdci, znamená poškozovat obě strany. „Prostí křesťané“, „laici“, se tak zbavují své spoluodpovědnosti za církev. Ti, kteří akceptují roli vyvolených, často pak nejen zapomínají na svou lidskou slabost, nýbrž vytlačují své „stíny“ do nevědomí. Čím mocněji se stylizují do role svatých mužů, tím více ztrácejí kontrolu nad hříšníkem ve vlastním srdci. Někteří pak žijí dvojitý život jako Jekyll a Hyde. Poslední léta ukázala, že to nejsou jen výjimky.

Druhý vatikánský koncil vyzval k odstranění struktur klerikalismu v církvi – vzpomeňme na „pakt z katakomb“. To, že tato revoluce v církvi zůstala nedokončená, naznačuje, že klerikalismus nelze překonat jen reformou struktur v institucích církve. Je nutná „změna smýšlení“, metaoia. Skutečná reforma předpokládá spirituální revoluci: odstranění struktur klerikalismu, „kvasu farizejského“, *ve vědomí věřících*, jak kleriků, tak laiků. Naše chápání a prožívání církve se musí vrátit k jádru evangelia.

To, že se jedovaté plody klerikalismu nyní projeví zvláště v oblasti sexuálních zneužívání, je důsledkem jednostrannosti v učení i praxi církve po roce 1968. Církve reagovala na kulturní revoluci roku 1968 (a sexuální revoluci, která byla její součástí) podobně, jako kdysi reagovala na politicko-kulturní revoluce 19. století – se strachem, místo s moudrostí.

Po francouzské revoluci se měla církev ptát, co „Duch chce říci církvím v Evropě“ skrze ony velké změny ve společnosti a kultuře. Měla přistoupit k osvícenství s moudrostí „rozišování duchů“, bez naivity, ale také beze strachu. Místo toho „boj proti modernismu“ vytrhával s býlím i pšenici a vedl k intelektuální sebekastraci katolicismu v době velkých výzev.

Také na vznik „etiky autenticity“ v šedesátých letech 20. století reagovala církev represí a strachem, místo s odvahou a moudrostí. Za přehnaným důrazem na sexuální etiku, úsilím o kriminalizaci potratů, za bojem proti umělé antikoncepci a stejno-pohlavním vztahům se skrývaly často nevyřešené sexuální problémy těchto bojovníků samotných. Zvláště v postkomunistických zemích jsme dnes svědky hysterické kampaně proti Istanbulské smlouvě. Strašidlo „genderové ideologie“ obchází církvi. Bohužel, oprávněné odmítnutí extrémů tzv. „gender-theory“ vede některé křesťany do opačného extrému – ignorují dějinné, kulturní a společenské vlivy na vývoj rodiny a na chápání sociálních rolí mužů a žen.

Papež František měl odvahu nazvat onen přehnaný důraz na sexuální etiku pravým jménem: je to neurotická obsese.

Není divu, že sekulární společnost na tyto tendence odpověděla: Podívejte se do vlastních řad! Odstraňte břevo ve vašem vlastním oku!

Církve ztratila postupně celé vrstvy obyvatel v Evropě. Nejprve během 19. století velkou část dělníků a vzdělaných lidí, od 60. let 20. století velkou část mládeže a nyní začíná v tomto „století žen“ ztrácet ženy.

Na ztracené syny a dcery se církev dívala hlavně s předsudky, pohrdáním a tajnou závistí jako starší bratr ve známém Ježíšově podobenství, nebyla schopna projevit velkorysou lásku společného otce.

„Dobrý pastýř zanechá na pastvě 99 ovcí a vydá se hledat jednu ztracenou“. Papež František k této Ježíšově větě dodává: Dnes musí pastýř církve opustit tu jednu zbylou ovci a vydat se hledat těch 99 ztracených.

Taková je dnes situace křesťanství v Evropě. Hlavním úkolem církve dnes je hledat těch „99 ztracených“. Mnozí z těch, kteří ztratili důvěru v církev, se nestali ateisty, nýbrž „hledáči“,

stali se součástí velké rodiny „hledačů“, kteří dnes představují patrně největší část dnešních Evropanů, vedle „apatheistů“, lidí nábožensky lhostejných. Budoucnost křesťanství spočívá ve schopnosti církve komunikovat s „hledajícími“. Nejde o to, vtěsnat tyto hledající zpět do existujících institucionálních a intelektuálních struktur církve. Také Ježíš nevrátil „ztracené ovce domu izraelského“ zpět do prostoru tehdejšího židovského náboženství, nýbrž nabídl jim nový ovčinec, novou cestu, nové víno. Musíme otevřít a rozšířit prostor církve, rozšířit ho o zkušenost hledajících.

Jednou z proměn náboženství v našem světě je pokus změnit náboženství v politickou ideologii. To se netýká jen islámu, nýbrž i křesťanství.

Tváří v tvář rostoucímu počtu muslimů v Evropě volají někteří politici po návratu ke „křesťanské Evropě“ a „křesťanským hodnotám“. Nostalgie a utopie romantiků 19. století ožívají v ideologii a frazeologii současné pravice. Zvláště nevěrohodně zní tyto výzvy v ústech nacionalistických a populistických politiků postkomunistického světa, kteří stěžijí kdy přečetli Nový zákon. V jejich vzývání „křesťanských hodnot“ se romantické představy o křesťanské minulosti premoderní Evropy spojují s ideologií „katolicismu bez křesťanství“, připomínající Action Française a ideology autoritativních států třicátých let minulého století.

Mnohé plamenné projevy o potřebě „chránit křesťanské hodnoty Evropy“ – zejména v souvislosti s šířením strachu z migrantů a muslimů – jsou jen prázdná slova, bubliny, zakrývající mocenské aspirace populistů, jejich snahy nahradit parlamentní demokracii autoritativními systémy.

Vidíme to dnes zejména v Polsku a Maďarsku. Když jsem viděl v ulicích Varšavy zástupy příznivců strany Právo a spravedlnost, pochodující pod standartami s nápisem „My chceme Boha“ a provolávající antisemitská hesla, musel jsem se ptát, jakého Boha tyto lidé chtějí. Bůh, kterého Ježíš Nazaretský nazýval svým otcem, to zcela jistě není. Na mnoha místech Evropy jsme opět svědky záměny Boha za národ, záměny křesťanské víry za nebezpečnou idolatrii – xenofobii a populismus.

Režim Vladimíra Putina v Rusku vede systematickou hybridní válku proti Západu a demokratickému světu. Jedním z hlavních cílů je oslabovat důvěru v Evropskou unii v zemích bývalého sovětského bloku. Je paradoxní, že hlavními spojenci této ruské propagandy jsou bývalí nepřátelé – na jedné straně komunisté či bývalí komunisté, kteří si zachovali afinitu k Rusku a na druhé straně konzervativní křesťané. Zejména příznivci schismatického hnutí Marcela Lefebvra na sociálních sítích představují Putina jako nového svatého Konstantina, který povede křesťany do svaté války proti zkaženému Západu.

V podobném duchu nabízí Viktor Orbán model „neliberální demokracie“ – což je jen krycí název pro autoritativní stát, likvidující krok za krokem opěrné body svobodné společnosti, právního státu a parlamentní demokracie, jako je nezávislost médií, univerzit, ústavního soudu, neziskových organizací apod.

Populističtí politici se snaží získat na svou stranu představitele církví, tím že nabízejí či slibují církvím různá privilegia. Pokud by však došlo k „registrovanému partnerství“ církve a populistických držitelů moci, povede to k fatální ztrátě věrohodnosti církve, počínaje ztrátou důvěry u mládeže a inteligence a obyvatelů velkých měst. Toto se už dnes děje v například v Polsku, Maďarsku a na Slovensku. Výsledkem může být překvapivě rychlá sekularizace i tradičně katolických zemí.

Křesťanství se dnes ve velké části západního světa, zejména v Evropě a Spojených státech, ocitá mezi Scyllou a Charybdou, mezi dvěma nebezpečnými extrémami, které se navzájem

potřebují a navzájem se provokují a tím posilují: na jedné straně extrémní liberalismus a sekularismus, na druhé straně křesťanský fundamentalismus.

V současné době největším ohrožením evropské jednoty a celého procesu evropské integrace je nacionalismus a populismus, který zneužívá křesťanské symboly.

Křesťané, kteří jsou schopni číst znamení doby a cítí odpovědnost za budoucnost křesťanství v Evropě, musí mít odvahu říci jasné ne zneužívání křesťanství v rétorice populistů jako je Viktor Orbán, Kaczyński a další populisté.

Křesťané v politice by měli hledat onu vzájemnou kompatibilitu křesťanství a sekulárního humanismu, onu „zdravou laicitu“, po níž volal papež Benedikt XVI.

Právě otevřená společnost a liberální demokracie, která stojí a padá s existencí svobodné veřejné debaty a vzájemné kritické konfrontaci názorů, je dosud nejen nejvhodnějším prostředím nejen pro rozvoj občanské společnosti, nýbrž i nesmírně potřebným prostředím pro život a působení církvi. Patologické formy náboženství mají panický strach před liberální společností a rádi by vedli „kulturní války“ a „křížová tažení“ proti liberalismu. Takové války jsou už předem prohrané.

Liberalismus, který se obrátí zády ke svým křesťanským kořenům a křesťanství, které se obrátí zády k principům liberální demokracie, jsou podobným nebezpečím.

Křesťan nemůže být nacionalistou, to deklaroval jasně a zřetelně papež František.

Nacionalismus je národní egoismus, ztráta solidarity s celkem, kterým je Evropa.

Zdravý patriotismus křesťanů se projevuje v solidaritě s ostatními národy Evropy, protože jen sjednocená Evropa může čelit výzvám nedemokratických mocností jako je Rusko a Čína. Politický chaos ve Velké Británii po hloupém a nezodpovědném brexitu je varováním před izolacionismem. Velká Británie je na cestě k malé a chaotické Británii. Díváme se přes oceán a čekáme na příštího presidenta, který by pomohl „make America to think again“.

V minulých letech byla do mnoha jazyků přeložena kniha Drehera: The Benedict Option. Autor zde vyzývá křesťany, aby se stáhli ze zkaženého sekulárního světa a vytvářeli „paralelní společnost“. Tento termín si Dreher vypůjčuje od českých disidentů v době komunismu, Václava Havla a Václava Bendy. To však, co bylo nutností v době perzekucí a totalitního státu, je v otevřené demokratické společnosti nebezpečným pokusem.

Druhý Vatikánský koncil vyzval církev k exodu z uzavřené formy „katolicismu“ k opravdové katolické křesťanství. Tento proces, který se během osmdesátých a devadesátých let výrazně zpomalil, nyní papež František znovu probouzí k životu.

Obávám se, že tzv. „Benedict Option“ je „option“ pro ty, kteří chtějí jít opačnou cestou, vydat se zpátky. Církev jako „paralelní společnost“ je antikatolický projekt. Proměnil by brzy církev v sektu nebo spíše konglomerát vzájemně nekomunikujících a hašteřících se sekt.

Podstatným rysem katolicity je ekumenismus. Současné křesťanství je rozdělené, avšak dělicí čára už dávno neběží mezi jednotlivými církvemi, nýbrž napříč. To, co křesťany dnes dělí, už nejsou rozdíly v teologii a liturgii, nýbrž rozdíly v psychologii.

Americký psycholog Gordon Allport rozlišil kdysi dva typy religiozity: extrinzivní a intrinzivní. Extrinzivní typ používá náboženství jako nástroj, např. nástroj k upevnění národní identity, k obraně kulturních hodnot a politických cílů určité skupiny. Pro intrinzivní typ je náboženská víra cílem sama o sobě. Později k této typologii přidal Batson třetí typ: víru jako quest, jako cestu. Myslím, že tento typ víry je nejvíce perspektivní pro budoucnost.

Oč nám křesťanům skutečně jde, co si přejeme a co očekáváme, když mluvíme o obnově církve a „nové evangelizaci“? Co je cílem, co může být kritériem úspěchu? Očekáváme, že se kostely, kláštery a kněžské semináře znovu zaplní?

To by byl zázrak. My se smíme modlit za zázraky, ale nesmíme počítat a kalkulovat se zázraky.

Velký koráb tradičního křesťanství včerejška klesá ke dnu a my bychom neměli ztrácet čas přesunováním lehátek na Titaniku. Jestliže si někdo myslí, že nynější bouře kolem sexuálního zneužívání přejde a vše bude zas takové, jako předtím, ten se mýlí. Má-li mít křesťanství v Evropě jinou budoucnost, než jako do sebe uzavřená sekta, je třeba vzít vážně velikonoční charakter křesťanské víry. Podstatnou částí Ježíšova příběhu a příběhu jeho církve je smrt a vzkříšení.

Smrt je důležitá a nevyhnutelná. Vzkříšení není prostý návrat do minulosti, k předchozímu stavu. Evangelia vyprávějí, že Ježíš je změněn zkušeností smrti. Ani jeho nejbližší a nejdražší ho nemohou poznat. Učedníci na cestě do Emauz ho považují za cizince, za neznámého poutníka, Marie Magdaléna za zahradníka, apoštol Tomáš ho pozná až podle ran. V dějinách církve se vždy prolíná smrt a vzkříšení, krize a obnova: i dnes.

Zatímco jedna známá podoba křesťanství – ta, která se zrodila jako reakce na osvícenství a na etiku autenticity šedesátých let – zaniká, přichází možná Ježíš v podobě cizinců, neznámých poutníků, v podobě těch, kteří nesou rány.

Populisté učí lid volat: Pryč s nimi! Na kříž! Cyničtí pragmatici moci se ptají s Pilátem: Co je pravda? Jakou váhu má pravda, k čemu je dobrá? Žijeme v postpravdivé době!

Farizej se ptá, aby ospravedlnil svou lhostejnost: Kdo je můj bližní? Přece to musí mít nějakou hranici, nemohu všechny brát jako své bližní!

A Ježíš ty otázky obrací: neptej se, kdo je můj bližní, ale ty se učiň blízkým každému, kdo tě potřebuje. Neptej se, co je pravda, nýbrž konej pravdu v lásce!

Nedívej se s nostalgii do minulosti jako žena Lotova, která byla proměněna v solný sloup, nýbrž buď solí země! Nedívej se do nebe, jako učedníci po nanebevstoupení Páně, nýbrž rozhlédni se kolem sebe a hledej Krista v těch, kdo jsou zranění.

On je s námi po všechny dny až do skonání světa. Je tu však mnohdy „inkognito“ a věřit a důvěřovat mu znamená ho neustále znovu hledat.

To nejdůležitější, co dnes můžeme dělat pro obnovu křesťanství v Evropě, je vytvářet platformy dialogu, studia a reflexe, kde budeme zkoumat „znamení doby“ a učit se hledat správné odpovědi.